

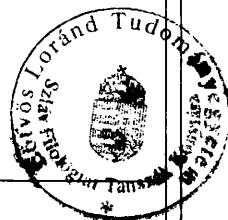
FILOLÓGIAI KÖZLÖNY

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
MODERN FILOLÓGIAI BIZOTTSÁGA
ÉS
A MODERN FILOLÓGIAI TÁRSASÁG
VILÁGIRODALMI FOLYÓIRATA

BALASSI KIADÓ, BUDAPEST

1998

XLIV. ÉVF. 3-4. SZÁM

FILOLÓGIAI KÖZLÖNY

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
MODERN FILOLÓGIAI BIZOTTSÁGA
ÉS
A MODERN FILOLÓGIAI TÁRSASÁG
VILÁGIRODALMI FOLYÓIRATA

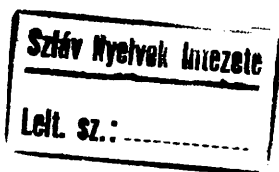
Szerkesztőbizottság

ABÁDI NAGY ZOLTÁN, KOVÁCS ÁRPÁD, MASÁT ANDRÁS,
PÁL JÓZSEF, SARBU ALADÁR, SZABICS IMRE, TÖRÖK ENDRE, VÖRÖS IMRE,
D. ZÖLDHELYI ZSUZSA

A szerkesztőbizottság elnöke
DOMOKOS PÉTER

Főszerkesztő
KEREKES GÁBOR

Technikai szerkesztő
KESZTHELYI MÓNICA

Szerkesztőség

1146 Budapest, Ajtósi Dürer sor 19–21. ELTE Germanisztikai Intézet

Terjeszti a Magyar Posta

Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a Posta hírlapüzleteiben és a Hírlap-előfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR): 1900 Budapest, XIII., Lehel út 10/a., közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a Balassi Kiadó Kft. 11991102-02120733 pénzforgalmi jelzőszámra.

Példányonként megvásárolható az Akadémiai Kiadó Rt *Stúdium* (Budapest, V., Váci u. 22. sz.), *Magiszter* (Budapest, V., Városház u. 1. sz.), és a Balassi Kiadó könyvesboltjában (Budapest, II., Margit u. 1.).

Előfizetési díj egy évre: 720 Ft

Külföldön terjeszti a Balassi Kiadó.

Könyvtár és/vagy szálloda

Szabó Gábor

Az, hogy Danilo Kiš élvezettel olvasta Borgest, nem szorul különösebb bizonyításra, hiszen számos írása viseli magán ennek az élménynek a nyomait. A legszembeötlőbb módon a *Borisz Davidovics síremléke* című művében érhető tetten ez a kapcsolat; e könyv ugyanis bevallottan *Az aljasság világtörténete* címet viselő Borges kötet kelet-európai po-lémiájaként olvasandó.

A következőkben Danilo Kiš egyik elbeszélését – *A holtak enciklopédiáját* – fogom együtt olvasni Borges *Bábeli könyvtárával*, elsősorban a két szöveg közt mutatkozó olyan alapvető különbségekre koncentrálva, amelyek a novellákat egy elvi eltérésektől mélyen átitatott vita résztvevőivé avatják. Ennek érdekében viszont el kell tekintenem attól az igencsak kézenfekvő metafizikus értelmezési lehetőségtől, melynek segítségével viszonylag könnyedén készíthetném baráti kézfogásra az említett szövegeket. Borges novellája egy alig észrevehetően elhelyezett, torzított Pascal-idézet¹ egyértelműen arra utal, hogy mint értelmén túli, transzcendens szféra, a Könyvtár elzárkózik az emberi megismerés elől. A hatszögletű helyiségekben bolyongó könyvtárosok teljes kilátástalansággal vizsgálják a körülöttük lévő, mindent betöltő könyvállományt, hiszen tudják, „a nullával egyenlő a valószínűsége annak, hogy egy ember megtalálja saját igazolását, vagy akár az igazolás valamely csalóka változatát.”²

Az emberi szellem objektívációinak megismerhetetlen labirintusként való metaforizálásával párhuzamosan a tudat transzcendens kiterjesztésének felvetése a megistenülés lehetőségét egyszerre sejteti és tagadja. A novella felidéz egy legendát arról a könyvtárossról, aki talált egy könyvet, amely „az összes többinek kulcsa és tökéletes összefoglalása volt.”³

Beleolvasott, és ennek hatására olyan lett, mint egy isten. Nem másról van tehát szó, mint hogy az életüket kétségbeesett kutatással töltő könyvtárosok a kommentárokat, a kommentárok kommentárjait, vagy számukra éppenséggel értelmezhetetlen szövegek egymásra épülő szövevényét hermeneutaként kezelik. Ez pedig azt jelenti, hogy alapvető céljuk egy olyan Könyv megvilágítása, amely – a kifejezés szakrális értelmében is – eredetinek tekinthető, hiszen a hermeneutika egy alapszövegnek való vallásos színezetű alárendelésből származik, amennyiben magát pusztán alázatos magyarázatnak hajlandó tekinteni.

A hermeneuta tudatosan és örömmel vállalja a lakáj szerepét, aki a lehető leghűségesebben szolgálja urát, a szent írást, akinek utasításait a lehető legpontosabban kívánja végrehajtani. Ez persze egy csöppet sem csodálatos, hiszen az értelmezések rangsorában az bizonyul értékesebbnek és tiszteletre méltóbbnak, amely hívebben fejezi ki az összöveg aspektusait, ugyanis ezáltal maga a kommentár is oly közel kerül az eredetihez, hogy némiképp ő is részesül annak szentségéből és nagyszerűségéből.

¹ „A Könyvtár olyan gömb, amelynek középpontja bármelyik hatszög, és kerülete felfoghatatlan.” (J. L. Borges: *A bábeli könyvtár*, in: *A titkos Csoda*, 102.) Vö.: „Olyan gömb ez, amelynek a középpontja mindenütt van, a kerülete szabad. Egyszóval: Isten mindenható voltának az a legnagyobb érzékelhető jellemvonása, hogy gondolatában elvész képzeletünk.” Pascal: *Gondolatok*. Budapest: Gondolat, 1983, II. 172. 31.

² I. m. 106.

³ I. m. 108.

A könyvtárosok abbéli törekvése, hogy különböző rendű-rangú kommentárokon át-rágva magukat az „eredeti” közelébe férközhessenek, a száműzöttek szülőföldjük utáni vágyakozásához hasonló. Kérdés azonban, hogy valójában mi is ez az otthon, sőt, hogy egyáltalán létezik-e?

Borges válasza ez utóbbi kérdésre egyértelmű igen, az enyém pedig egy szándéka szerint konstruktív nem, amelyet a későbbiekben fogok indokolni.

Danilo Kiš története szintén egy könyvtárban játszódik, amely azonban sokkal kevésbé labirintusos, és minden szempontból jobban áttekinthető, mint Borges könyvtára. Rövid folyosók kötik össze a teljesen egyforma helyiségeket, melyek mindegyikében az Enciklopédia egy-egy betűjével kezdődő könyvek vannak elhelyezve. A novella főhőse rájött, hogy a Holtak Enciklopédiájának kötetei fekszenek a polcokon, majd e sejtelenről vezérelve tévedhetetlen biztonsággal felütötte azt a példányt, melyben nemrég elhunyt édesapja életének foglalata volt. A kötet a lehető legaprólékosabb részletességgel és hitelességgel mutatta be az apa életét; a narrátor valójában nem is olvasta, hanem *átélte, újraélte* a megjelenített eseményeket, egy időre gyakorlatilag saját apjává vált. Megtudja, hogy édesapja rajz tehetsége a testében meginduló sejtburjánzással párhuzamosan fejlődött, s hogy kedvenc virágmotívumai valamilyen formában mind az absztrakt növényhez hasonlatos daganat alakváltozásait mintázták meg. A szó borges-i értelmében Kiš főhőse maga is könyvtáros, helyzete mégis gyökeresen más, mint a Bábeli könyvtárban munkálkodó kollégáié. Tőlük eltérően ő ugyanis szinte nyomban megtalálja a számára legfontosabb könyvet – a könyvek könyvét –, amely azonban a legkevésbé sem hasonlatos a bábeli könyvtárosok által keresett kötethez.

Ebben az értelemben Borges története egy kudarc történetét beszéli el, Kiš története viszont egy sikeres felfedezésről tudósít. E meglehetősen egyszerűnek tűnő állítás olyan világlátásbeli eltérésekből fakad, melyek a szövegeknek a filozófia bizonyos alapkérdéseire adott különböző válaszok eredményeképp jönnek létre.

Amennyiben ezeket az alapkérdéseket az „igazság”, a „szubjektum” és a „megismerés” mibenlétét firtató kérdésekként tesszük fel, úgy a két történet a Nietzsche előtti és a Nietzsche utáni gondolkodás modelljeként fog ezekre válaszolni. Borges novellája kétségtelenül azt indítványozza, hogy univerzumokat interpretálandó és interpretálható entitásként képzeljük el. Nézetem szerint a lét egy olyan szöveggönyv, mely saját drámájáról tudósít, a világ értelméről és életünk titkos céljairól mesél. Morális kötelességünk tehát, hogy e forrástól tanulmányozva mind közelebb jussunk annak végső kinyilatkoztatásához. Az efféle feltételezés nyilvánvalóan feltételez egy olyan szerzőt, akit Istennek, Abszolútumnak vagy akár Természetnek is nevezhetünk, és akinek funkciója mindenképpen az, hogy teleologikus látásmódot nyújtson számunkra saját, a létről szóló könyvének olvasásához.

Ehhez azonban vagy ismerni kellene azt a nyelvet, melyen e könyv íródott, vagy pedig úgy alakítani saját nyelvünket, hogy az adekvát legyen a világ körvonalaival, és a lehető legmélyebben hatoljon annak belső törvényeibe. Ez az elképzelés nemcsak a metafizikusok közös platformját képezi, hiszen ugyanebből a feltételezésből indulnak ki azok a tudósok is, akik a biológia, a fizika, a matematika vagy a filozófia eltérő nyelveinek segítségével viaskodnak azért, hogy kifejezzék a „dolgok lényegét”, vagy „leképezzék a valóság struktúráját”. Egy ilyesféle gondolkodásmód keretei között vagyunk hajlamosak bizonyos szavakat – mint Igazság, Tudás, Szellem – nagybetűvel írni, ekképpen jelezve a világ lényegével való azonosságukat és már-már individuális létüket. Amikor tehát Borges a *Könyvtár*, az *Igazolás*, a *Rend*, vagy a *Könyv Embere* kifejezéseket nagybetűvel írja le, azt szeretné, hogy

valami realitáson túlra próbáljunk gondolni, olyasmire, ami már a nyelv előtt is létezett, és aminek nyelvünk jeleivel csak sápatag mását vagyunk képesek érzékeltetni. A hatszögekben vándorló könyvtárosok létének az a hit ad értelmet, hogy *létezik* az a megistenülést hozó kötet, melynek interpretálása fellebbenti előttük a fátylat a Könyvtár végső titkairól.

Ez a hit azzal a vélekedéssel rokon, hogy a Könyv, amely „az összes többinek kulcsa és tökéletes összefoglalása”, és amely a Könyvtár valamelyik rejtett polcán várja, hogy fölfedezzék, nem más, mint az univerzum tervrajzának egyetlen lehetséges nyelvi módon történő átirata. Az ehhez való eljutás lenne az a pillanat, amikor a könyvtáros-hermenauta számára a száműzetés véget ér, és végre otthonra lelhet a keserves munka árán meglett igazság tudást és hatalmat adó közelségében.

Ezzel a vágyakozással áll szemben a könyvtárosok kétségbeesése, mely a mindentudást az istenek attribútumának tekinti.

Az a hagyomány, melynek szellemében Borges novellája készült, egyfajta mazochista értelemben tekinthető heroikusnak, amennyiben egy lehetetlen cél elérésének reményében folyamatos – ám hiábavaló – küzdelemre sarkallja az embert, sokkal inkább nevezhető azonban olyan lemondással teli, kisebbrendűségi érzéstől átítatott elképzelésnek, amely a szubjektumot pusztán interpretátorra degradálja, miközben az egyén és a világ közé a nyelvet mint hangsúlyozottan tökéletlen *közvetítőeszközt* helyezi. A bábeli könyvtárosok számára az *igazság* egy tőlük független, transzcendens képződményként tételeződik, minek következtében megismerése pusztán illúzió marad. Úgy vélik, létük igazolása csak egy náluk hatalmasabb és nagyszerűbb dolog függvényeként képzelhető el. A magam részéről viszont úgy vélem, Borges teremtményei nem azért nem jutnak el a Könyvek könyvéhez, mert ügyetlenül keresik, vagy mert a Könyv egy meglepő fondorlattal kiagyalt rejtekhelyen lapul, hanem azért, mert a Mű egész egyszerűen nem létezik.

Danilo Kiš könyvtárosának viszont nem kell hosszasan bíbelődnie a kutatással: a keresett könyvet szinte nyomban megleli. A bábeli könyvtár lakóitól eltérően ő ugyanis nem valami szubjektum fölötti (vagy éppen benne lakozó, titokzatos „lényeg”-ben) kereste saját igazolását, hanem a szubjektumot leíró, változatos metaforákban.

Az apja életét újratemtő enciklopédia ugyanis annak bemutatása, hogyan lehet a személyiséget szöveggént kezelni. A szubjektum ilyesféle felfogása messzemenő következményekkel befolyásolhatja elképzeléseinket a körülöttünk lévő világról, és segíthet kikerülni azokat a csapdákat, amelyeknek Borges könyvtárosai örökre foglyai maradnak. Világossá teszi például, hogy lehetetlen egyetlen kontextust találni minden élet számára, vagyis hogy saját magunk leírásában nem egy közös, transzcendens elv játszik vezető szerepet, mint amilyen a bábeli könyvtár hermenautái számára az Abszolútum felé való törekvés morális kötelességének vállalása. Azt sugallja, hogy „mi, szubjektumok cselekvők magyaráztuk bele a dolgokba azt a látszatot, mely szerint minden törekvés a szubjektumra gyakorolt kényszer következménye”.⁴ Ebben az esetben viszont az önmegismerés többé nem önfelfedezés, hanem sokkal inkább önteremtés, melynek során éppenséggel nem egy „közös lényeg”-hez való igazodás válik fontossá, hanem metaforák olyan használata, melyek segítségével az egyén alternatív önleírások folyamán képes létrehozni önmagát. Így tehát a szubjektum valóban „fikció”⁵ lesz, vagy ahogy Kiš fogalmazza meg az *Enciklopédia* lényegét, „a különbözőség fenséges emlékműve”.⁶

⁴ Friedrich Nietzsche: *Az értékek átértékelése*. Budapest: Holnap Kiadó, 1994. 77.

⁵ Nietzsche ebben az értelemben kezeli a személyiséget a Hatalom okáról töredékeiben.

⁶ Danilo Kiš: *A holtak enciklopédiája*. in: *A holtak enciklopédiája*. Újvidék: Fórum, 1986. 54.

A szubjektum teremtett fikcióként, illetve külső erőktől determinált kommentátorként való felfogása közt mutatkozó különbség egyben eltérő világértelmezési stratégiákat is jelent. Az első esetben a „valódi emberi” megragadása annak a törekvésnek a megtagadásával egyenlő, hogy az „én”-t a divinizált világ helyettesítőjeként divinizáljuk, míg a második elképzelés egy transzcendens világegyetem átható sugárzásában élő személyiség történetét meséli el. A magát fikcióként felfogó szubjektum sohasem fogja a világot borge-si labirintusként látni, melynek mélyén egy mindent megmagyarázó Könyv rejtőzik, mert tudja, hogy ezt a világot a maga igazságaival és magyarázataival együtt ő hozta létre. Megszünteti a gondolkodás papi funkcióját, mely egy valóságon túli szférából óhajt felénk közvetíteni. Nem hisz ugyanis egy nyelv előtti vagy fölötti igazságban, mert azt inkább – Nietzschevel egyetértve – metaforák mozgó hadseregeként képze-li el, melyeknek nem interpretátorai, hanem alkotói vannak. Leszámol azzal az illúzióval, hogy létezne a bábeli könyvtárosok által elképzelt otthon, mert az „eredet” vagy az „abszolút” számára egyszerű nyelvi játéknak tűnik, amelyben érvényét veszti a *száműzetés* és a *haza* közti oppozíció.

Míg a bábeli könyvtár vándorai nem bukkannak valamelyik polcon arra a passzusra, mely szerint „az ember alkotószüksége kiagyalja a világot, amelyen dolgozik, mintegy megelőlegezve azt; ez az előleg, az igazságnak *ez a hite az ember támasza*”,⁷ addig örök szolgaságra ítélt kommentátorokként fognak botladozni maguk által emelt labirintusukban, és a létükért való felelősséget egy elképzelt valaki – Isten, Természet stb. – szándékaira hárítják.

Kiś történetéből viszont az olvasható ki, hogy az ő könyvtárának lényege az egész változatos, gazdag, egymástól eltérő leírásaira való törekvés, hiszen itt magáról a szubjektumról szóló szöveg lesz a bizonyíték arra, hogy valaki „nem élt hiába”.⁸

D. M. életének leltára valójában azoknak a megkülönböztető jegyeknek a felsorolása, amelyek azt állítják, hogy D. M. nem egyszerű másolat vagy hasonmás volt, hanem olyan fikció, mely esetlegesen mondható abban az értelemben, hogy tőle független hatalmaktól nem determinált.

Egy ilyen, az esetlegesség érzésétől megérintett, de-divinizált személyiség feltehetően nagyon rosszul érezné magát a bábeli könyvtárban, és nem tudná elfogadni az interpretátor rá osztott szerepét, hiszen – ha valamiképpen – ő sokkal inkább költőként határozza meg magát, semmint értelmezőként, aki a világot nem valamiféle idegen erő, hanem egy saját maga – és mások – által írt szöveggönyvnek tekinti, melynek formája állandó változásban van. D. M. azon törekvése, hogy a testében burjánzó daganat alakulását virágmotívumainak kényszeres festésével folyamatosan kövesse, annak jelzése, hogy csak a rá jellemző és a csak általa használt (virág)metaforák alkalmazásával önmagát mint sajátjágosan egyedi, és önnön változásait le- és átíró fikciót hozza létre. Ennek a metaforikus szubsztancia nélküli változásnak szövegbeli metaforája a szarkóma, és ezt felismerve rémül meg anynyira a főhős, minthogy számára ez egyfajta világréptől történő búcsúzást jelent.

Ha a történet narrátora a legközelebbi alkalommal újabb köteteket emel le a polcról, ezt nem azért fogja tenni, hogy a könyvtár, a világ, vagy a személyiség titkait fűrkéssze, hanem azért, hogy általa ismeretlen emberek szöveggönyveinek metaforáival gyümölcsözően szembesítse saját szótárát, melyet így egy metafizikus parancshoz való ragaszkodás kötelmeitől mentesen folytonos mozgásban képes tartani.

⁷ Nietzsche: i. m. 79.

⁸ Kiś: i. m. 69.

Az alternatív újraleírások vágya és az egyetlen adekvát leképezés illúziója közti áthidalhatatlan különbség látszólag lehetetlenné teszi a két könyvtár közti átjárást. Esély ennek megvalósítására csak akkor mutatkozna, ha elképzeljük, hogy a végtelen *Bábeli könyvtár* polcain ott porosodnak a *Holtak enciklopédiájának* kötetei is, és a rájuk bukkanó könyvtárosok ezek nyomán többé nem labirintusnak látják könyvtárukat, hanem olyan eszköznek, melynek segítségével rájönnek arra, hogy ők alkották meg a világnak azon értékeit, melyekkel az rendelkezni látszik, s hogy az igazság illúziójánál többre kell becsülniük a formáló, alakító, föltaláló erőt.

Gondolatmenetemnek ezen a pontján azonban úgy tűnhet, hogy egy meglehetősen lehangoló önellentmondásba keveredtem. Amikor ugyanis kétségbe vonom a bábeli könyvtár eszméjének létjogosultságát, illetőleg hiábavalónak ítélem a bábeli könyvtárosok erőfeszítéseit, akkor nyilvánvalóan *hamisnak* minősítem e könyvtárosok transzcendenciaközpontú, statikus igazságfogalmát, illuzórikusnak az univerzum dekódolható nyelvében való hitüket, és igazolhatatlannak a szubjektumról vagy a világ megismerhetőségéről való gondolataik elméleti alapjait. Mindezek ellenében viszont – elsősorban Nietzsche és Rorty nyomán – egy olyan felfogásmódot ajánlok nekik, melynek nyomán a bábeli könyvtár falai darabjaira hullanak, s könyvtárosai olyan úrbe zuhannának, melyben számukra csak az a halk moraj hallatszódná, melyet a tovatűnő „szubjektum” és „igazság” hagy maga után a filozófia légtérében.

Miután tehát rossznak nevezem a bábeli könyvtár világgépét, egyszerűen egy másik szemléletmódot javasolok, mely ezek szerint minden bizonnyal *inkább* tarthat igényt az „igazság” rangjára, holott egy központi igazságfogalom tagadásával, illetve metaforákként való kezelésével gyakorlatilag saját állításaim igazságszerűségét is automatikusan kétségbevonom.

Igazolhatja-e bármi is kijelentéseim helyességét, hiszen a bábeli könyvtár kapcsán pontosan azt állítottam, hogy efféle igazolások egy de-divinizált világban nem léteznek?

Ezt a logikai képtelenséget szeretném kiküszöbölni a következőkben egy olyan – remélhetőleg hasznosnak bizonyuló – metafora bevezetésével, amely lényegtelenné, sőt értelmetlenné teszi a fenti ellentmondást.

Ehhez azonban szükségesnek látszik *A Holtak enciklopédiája* című novelláskötet első, tehát igen hangsúlyos helyén szereplő elbeszélésének értelmezése, amely gyakorlatilag az egész novellafüzér önmetaforájaként működne, előre jelezve az őt követő írások gondolatíságát. Az *Enciklopédiának* ez a „szócikke” a *Simon, a mágus* címet viseli.

A szövegbéli Simon nem pusztán keresztény hitük elvetésére és egy igazabb hithez való megtérésre szólítja fel az őt hallgató tömeget és Péter apostolt. Péterrel való szembenállása és vitája merőben ismeretelméleti jellegű, bár az apostol ezt minden igyekezetével a kereszténység-eretnek gnózis hatalmi viadalává próbálta egyszerűsíteni. Nem tudta, vagy nem akarta észrevenni azt, hogy Simon semmiféle konkrét, hitelvű álláspontot nem képvisel, hogy tehát a mágus *maga sem simoniánus*.

Így Péter igencsak egyszerű döntés elé állítja magát, hiszen csak Jézus és a vele szemben ágáló Simon állításai között kell döntenie, és az egyik fél ellenében a másikat hazugnak nyilvánítani. A mágus viszont arra próbálja ráébreszteni az apostolt, hogy az az igazságfogalom, melyen keresztényi hite nyugszik, korántsem annyira szilárd, mint azt Péter véli.

Jézus egyedülvaló igazságában, vagy a Könyvek Könyvében való hit nem csak abban közös, hogy kizárólagos jellegükből adódóan minden egyéb elképzelést szükségsze-

rűen tévesnek ítélnék, hanem abban is, hogy mindent elrendező középpontként megnyugtatóan strukturálják az egyén világát, kétségtelenné teszik állításainak igaz-hamis voltát, illetőleg cselekedeteit szabályozva megkérdőjelezhetetlen morált kényszerítenek rá.

Ezzel szemben Simon – miután dörgelemes ékesszólással szidalmazta Jézust és követőit – a következő orwelli kijelentést teszi: „Ahol mindenki hazudik, ott senki sem hazudik. Ahol minden hazugság, semmi sem hazugság.”⁹

Ez a mondat Péter ellenében az igazság és a hazugság fogalmainak viszonylagosságát állítja; azt, hogy a különböző eszmék szövevénye csak egymáshoz képest válik értelmezhetővé és értékelhetővé, ám központi vezérlőelv híján reménytelenül igazolhatatlan marad.

Az apostol konok értetlenségének láttán a mágus – egyébként Jézussal kapcsolatban – még egy könyörtelen mondatot vág Péterék arcába: „Arra nézve, hogy valaki igazat beszél-e vagy sem, a csodák nem bizonyítanak semmit.”¹⁰ E szentenciózus kijelentést követően pedig a megdöbben emberek szeme láttára a levegőbe emelkedett és eltűnt a felhők között.

Véleményem szerint ez a meglepő esemény tekintendő a szöveg legjelentősegtelibb, legsokatmondóbb momentumának, éppen ironikusan önellentmondásos volta miatt. Világos ugyanis, hogy saját korábbi állítását figyelembe véve („Arra nézve, hogy...”)¹¹ Simonnak semmi szüksége nem lett volna arra, hogy efféle csodákat hajtson végre – elvégre ezek úgysem bizonyítanak semmit –, megtételével viszont burkoltan megkérdőjelezte önnön állításainak igazságtartalmát is, amennyiben egy maga által is hasznavehetetlennek minősített gesztussal relativizálta azt.

Simon tehát azt sugallja, hogy minden igazság bizonyíthatatlan, beleértve ezen kijelentés igazságát is.

Nem meglepő hát, hogy Péter szívét e percben jeges rémület markolta meg, bár korántsem azért, mert megértette volna a gnosztikus próféta tettének mélyebb jelentőségét, hanem mert felvillan benne, hogy „ha az a fekete sziluett, amely az égi magasságokban, a felhők közelében járt, valóban Simon, akkor az ő csodái meg a keresztény hit igazsága csupán *egyik igazsága ennek a világnak*, s nem az egyetlen; akkor a világ titok marad, akkor a hit csalás, akkor az ő életének sincs többé biztos támasza.”¹¹

Az apostol rémülete tökéletesen érthető, hiszen számára az egyetlen autentikus igazság képzetétől való megfosztás egyet jelent a világ általa elképzelt rendszerének romba dőlésével, sőt saját személyiség-konstrukciájának széthullásával is. Ugyanabba a légüres térbe kerülne így, mint a Könyvek könyvének illúziójából kiábrándított, feleslegessé vált bábéli könyvtárosok. Teljesen logikus hát Péter részéről, hogy első döbbenetéből felocsúdva nyomban Istenhez fordul, segítséget kérve tőle az „ámító” és „csaló” mágus leleplezéséhez.

A magam részéről viszont Simonnak ezt a cselekedetét gondolom felhasználhatónak annak érdekében, hogy feloldjam azt az önellentmondást, melybe akkor keveredtem, mikor a bábéli könyvtárosok gondolkodásmódját úgy minősítettem hamisnak, hogy egy éppoly igazolhatatlan elképzelést szegeztem szembe vele, amely ráadásul épp az elképzelések igazolhatatlanságáról beszélt. Simon példája ugyanis azt mutatja, hogy a végtelenségig relativizált, nietzschei igazság- és szubjektumfelfogás is csak egy a lehetséges elképzelések

⁹ Kiš: i. m. 15.

¹⁰ Kiš: i. m. 18.

¹¹ Kiš: i. m. 22.

közül, és épp annyira vehető komolyan vagy nem, mint például a héber ábécé betűiből felépült, jelentésekkel terhes kozmosz képzelete. Ennek belátásával pedig már könnyedén arra a gyakorlatias álláspontra helyezkedhetünk, hogy a különböző elméleteket *eszközöknek* tekintsük, ne pedig rejtélyekre vagy metafizikai problémákra adott megnyugtató válaszoknak. A gondolkodás efféle felfogásának átfogó metaforizálására azonban sem a bábéli könyvtár, sem pedig a Holtak Enciklopédiáját tartalmazó bibliotéka intézménye nem alkalmas, hisz mindkettő kirekesztőlegesen jelleggel képvisel olyan látásmódokat, melyek mindegyike a másikinál magasabb rendű igazságértékre tart igényt.

Ezért gondolom hasznosnak a „könyvtár” metafora felváltását a „szálloda” metaforájával,¹² amelynek alkalmazása nyomban megszünteti az egymástól eltérő világlátások közti párviadalt. E metafora egy olyan *módszert* ajánl elfogadásra, amely úgy helyezkedik el az elméletek között, mint egy szállodai folyosó: számtalan szoba nyílik belőle, az egyikben talán épp a Könyvek könyvét kommentálják, a másikon a metafizika lehetetlenségét bizonyítják, egy harmadikban a személyiség nietzscheánus dekonstrukcióját végzik. De a folyosó mindannyiuké, és mindnyájuknak végig kell rajta menni, ha járható úton akarnak ki- és bejutni saját szobájukba. Ez egyben olyan beállítódást is jelent, melynek köszönhetően az ember elfordul az „eredet” rögeszmés kutatásától, és a – nem metafizikai értelemben vett – „végső” dolgok, vagyis a következmények felé tekint.

Sajátos értelemben tehát „igaznak” tekint minden olyan elméletet, amely bizonyos célok elérésének érdekében gyümölcsözően felhasználható. Ez olyan változást eredményezne a (filozófiai) gondolkodás kedélyállapotában, melynek köszönhetően a dolgok egymástól eltérő leírásai többé nem ellenségként állnának egymással szemben, s így például sohasem történhetne meg az, hogy Péter diktatórikus intézkedései nyomán Simon mágus gyűlöletes személye a földre visszazuhanva örökre elnémuljon.

Mindezek után viszont Borges és Kiš különböző világleírásokat megalkotó könyvtárait már elképzelhetjük egy olyan óriási szálloda különböző lakosztályaiként, melyek közt most ez az írás volt a folyosó, ahol végigbotorkálva végül magam is eljutottam saját szobámba.

¹² Vö. William James: *Pragmatizmus*. Budapest: Gondolat, 1981. 152.

Ára: 360 Ft

TARTALOM / CONTENTS / SOMMAIRE / INHALT

Tanulmányok/Studies/Études/Studien

Árkai Márta: „Rettentő különös látásom volt” – Fuseli szentivánéji rémálma	89
Simon Éva: „Isten irgalma nem feledkezik meg a bűnösökről, ámde Isten igazsága nem barátja Érdem ellenségeinek” (A keresztény életeszmeny és a narratológiai szerkezet)	105
Acél Zsuzsa: A Naphimnusz totalitása	122
Szabó Gábor: Könyvtár és/vagy szálloda	133
Lőkös Péter: A bécsi fordítóiskola és a késő középkori népnyelvű vallásos irodalom	140

Szemle/Reviews/Revue/Rezensionen

Л. М. Цилевич: Стиль чеховского рассказа (Regéczi Ildikó)	154
Jetzy Got: Das österreichische Theater in Lemberg im 18. und 19. Jahrhundert (Kesselheim Isabella)	157